

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2024.01.01.07>

dr Michał SKWARZYŃSKI

<https://orcid.org/0000-0002-4357-8035>

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: michal.skwarzynski@gmail.com

Ocena propozycji dodania art. 27a kk¹

Streszczenie

Przedstawiony artykuł dotyczy niezwykle ważkiego i trudnego zagadnienia zwłaszcza w praktyce stosowania prawa krajowego. Wynika to z faktu, że prawo do głoszenia swoich poglądów publicznie, a wynikających z wyznawanej religii, nie było dotąd przedmiotem zainteresowania ustawodawcy krajowego w ustawie karnej. Tymczasem jest to przedmiotem szerokiego zainteresowania w praktyce stosowania systemu praw człowieka. Analizując dorobek organów międzynarodowych, jak też polskiego Trybunału Konstytucyjnego, należy ocenić rzeczywiste miejsce proponowanej zmiany.

Ustawodawca, racjonalizując przepisy prawne, powinien wprost w ramach danego systemu prawnego wprowadzać normy realizujące standard konstytucyjny czy standard międzynarodowej ochrony praw człowieka. Wprowadzenie art. 27a do kk, wraz z dobudowanym do niego elementem negatywnym, jest realizacją postulatów wynikających z dorobku organów międzynarodowych. Właśnie ochrona przed agresją religijną jest uzasadnieniem dla mocniejszej aktywności państwa. Polska stała się państwem frontowym w wojnie hybrydowej. Z uwagi na przyjęcie ponad 3 milionów uchodźców z Ukrainy w większości niebędących katolikami jest oczywiste, że będzie to celem ataków z zewnątrz. Jasne jest, że może dochodzić do ataków na tle religijnym o charakterze fizycznym, czy podobnych na tle narodowościowym. Nie można nie dostrzegać, że istnieją aktualne zagrożenia z zewnątrz, więc ustawodawca ma wręcz obowiązek im przeciwdziałać.

Słowa kluczowe: kodeks karny, prawa człowieka, wolność ekspresji, wolność religijna.

Wstęp

Przedstawiony artykuł dotyczy niezwykle ważkiego i trudnego zagadnienia zwłaszcza w praktyce stosowania prawa krajowego. Wynika to z faktu, że uprawnienie podmiotowe dotyczące głoszenia swoich poglądów publicznie, a wynika-

¹ Zrealizowano w ramach umowy Ministerstwa Sprawiedliwości z autorem w ramach umowy nr B-P/2022/03/00017.

jących z wyznawanej religii bądź bezwyznaniowości nie było dotąd przedmiotem zainteresowania ustawodawcy krajowego na poziomie ustaw prawno-karnych. Tymczasem uprawnienia jednostki w tej warstwie jej godności jest przedmiotem szerokiego zainteresowania w praktyce stosowania systemu praw człowieka. Analizując dorobek organów międzynarodowych, jak też polskiego Trybunału Konstytucyjnego, należy ocenić rzeczywiste miejsce proponowanej zmiany. Jest bowiem tak, że jeśli istnieją prawa człowieka tego rodzaju, które w swojej wiążące uprawnień pozwalają chronić wyrażanie przekonań lub opinii, w związku z wyznawaną religią lub z bezwyznaniowością także w sferze publicznej, to proponowana zmiana nie będzie wnosila „nowej treści normatywnej” do porządku prawnego, a będzie go tylko precyzować na gruncie prawa karnego materialnego. Ta treść normatywna będzie bowiem wynikać z Konstytucji RP i wiążącego państwo prawa międzynarodowego, więc z aktów prawnych położonych hierarchicznie wyżej. Źródłami normatywnymi, jakie należy przeanalizować, są dwa prawa człowieka: prawo człowieka do wolności sumienia i religii, zwłaszcza w kontekście komponentu wolności uzewnętrzniania oraz komponentu nauczania, a także prawo człowieka do wolności ekspresji w komponencie posiadania poglądów i przekazywania idei. Ważne będzie przy tym określenie klauzul limitacyjnych tych praw człowieka. Konieczne będzie wtedy ustalenie, czy ustawodawca powinien to precyzować na gruncie prawno-karnym i czy ma sens taka nowelizacja. Powstanie także oczywiste pytanie, czy jest to rzeczywiście kontratyf, czy raczej przesłanka pierwotnie legalna, która nie jest wtórnie dekryminalizowana.

Jeśli zaś analiza wykaże, że takiego uprawnienia nie sposób wywieść z systemu praw człowieka, to powstanie pytanie, czy ustawodawca powinien taką nowelizację w systemie zawrzeć, jako wyraz swojej zwykłej polityki karnej i jaki będzie miała ona charakter. Wydaje się, że wtedy będzie to klasyczny kontratyf.

Oczywistym jest przy tym, że każdego prawa człowieka można nadużyć, każde zachowanie można próbować „ubrać” w pozorną ochronę praw człowieka. Wolność słowa i wolność religii także. Skłania to do próby wyznaczania granic wolności wypowiedzi, która musi uwzględniać możliwości przekazania informacji czy idei w sposób, który nie narusza praw innych lub czyni to w minimalnym stopniu, co z reguły będzie możliwe. Na gruncie prawno-karnym wyrazem tego będzie dalsza część proponowanej normy.

Analiza dotyczyć będzie zasadniczo międzynarodowego prawa praw człowieka, posilując się dorobkiem polskiego Trybunału Konstytucyjnego i prawem polskim. Wynika to z zakresu opinii i jej dopuszczalnej obszerności, a także wyłącznie jednym głosem naukowym w przedmiocie proponowanej zmiany, tj. referatem: „Projektowany kontratyf gwarancją wolności sumienia, religii i swobody wypowiedzi” wygłoszonym przez dra Piotra Kosmatego z Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie, w dniu 9 kwietnia 2022 r. na konferencji „Wolność religijna wobec wyzwań i zagrożeń współczesności” w AKSIM w Toruniu.

1. Charakterystyka prawa człowieka do wolności sumienia i religii

Opinię należy rozpocząć od analizy prawa człowieka do wolności sumienia i religii. Źródłem normatywnym tego prawa człowieka są: w systemie uniwersalnym Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych², w systemie kontynentalnym europejskim art. 9 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r.³, którego treść jest powtórzona w art. 10 Karty Praw Podstawowych⁴.

Przyjmuje się, że wolność sumienia i religii zawiera dwa komponenty: wewnętrzny – *forum internum* i zewnętrzny – *forum externum*. Element wewnętrzny tej wolności na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka to swoboda myśli sumienia, przekonań i wyznania⁵ i wiąże się on ściśle z wewnętrzną sferą funkcjonowania człowieka, ma charakter pierwotnie naturalny

² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., załącznik do Dz. U. 1977 r. nr 38, poz. 167; „Artykuł 18 1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrzniania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. 2. Nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru. 3. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i są konieczne dla ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób. 4. Państwa Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami”.

³ Dz. U. z 1993 r. nr 61, poz. 284, ze zm. – dalej EKPCz; Art. 9 ust. 1 EKPCz „każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne”, art. 9 ust. 2 EKPCz „wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”.

⁴ Z dnia 7 grudnia 2000 r., Dz. U. UE C 83/02 z 2010 r., s. 389 – dalej: KPP; art. 10 ust. 1 KPP: „każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie swej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach”, art. 10 ust. 2 KPP „uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa”.

⁵ L. Garlicki, *Komentarz do art. 9 EKPCz*, [w:] Garlicki L., Hofmański P., Wróbel A. (red.), *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Komentarz do artykułów 1–18*, t. 1, Warszawa 2010, s. 556–559, pkt. 11–14.

i intymny⁶, „bezwzględnie autonomiczny i – w ostatecznej instancji – może zależeć tylko od woli jednostki”⁷. Słusznie polski Trybunał Konstytucyjny przyjął, że jest to „intymna sfera sumienia jednostki traktowana [...] jako refleks uniwersalnej idei godności osoby ludzkiej”⁸.

Element wewnętrzny tej wolności na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka to **swoboda** nie tylko myśli, sumienia, przekonań, ale także wyznania⁹. *Forum internum* ma znaczenie dla argumentacji opinii, bowiem polega ona na realizacji własnych praw wiernego, a nie tylko prawa do publicznego głoszenia kultu. Jest to więc także podmiotowe prawo człowieka. W doktrynie wskazano, że:

obszar wewnętrznej wolności myśli, sumienia i religii, rozumianej jako kształtowanie, posiadanie i zmiana przekonań religijnych bądź światopoglądowych, **nie może podlegać jakimkolwiek ingerencjom ze strony władz publicznych**¹⁰.

Tym samym ten element ochrony sumienia i wyznania jest objęty istotą ochrony wolności, bowiem państwo nie może określać ograniczeń poglądów i przekonań zwłaszcza tych o naturze religijnej. Podkreślić należy, iż konstytucyjnie ujęta

wolność religii to wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego uznania. Obejmuje ona także wolność uzewnętrznienia swych przekonań religijnych indywidualnie lub grupowo, publicznie lub prywatnie¹¹.

Ma to znaczenie dla opinii, nie sposób bowiem przyjąć prawa państwa do regulacji swobody myśli i przekonań.

Ograniczenia są dopuszczalne przy głoszeniu przekonań czy myśli, ale wyłącznie w zgodzie z klauzulami limitacyjnymi w ekstremalnie rzadkich przypadkach, co wynika z ich treści.

Wiąże się z tym zatem *forum externum*, które polega na swobodzie uzewnętrzniania¹², w czterech określonych w art. 9 ust. 1 EKPCz formach: uprawiania kultu, **nauczania**, praktykowania i czynności rytualnych¹³, gdzie kolejność nie ma charakteru przypadkowego i wraz z nią zwiększa się zakres dopuszczalnej in-

⁶ L. Bosek, *Komentarz do art. 53 Konstytucji RP*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, s. 1262–1263, zwłaszcza pkt. 48.

⁷ L. Garlicki, op. cit., pkt. 16.

⁸ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., w sprawie sygn. akt K 12/14, pkt III.3.3.1.

⁹ Szerzej zob. L. Garlicki, op. cit., s. 556–559, pkt. 11–14.

¹⁰ I.C. Kamiński, *Komentarz do art. 10 KPP*, [w:] Wróbel A. (red.), *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, pkt. 20.

¹¹ W. Skrzydło, *Komentarz do art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] W. Skrzydło (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 4, Kraków 2002 (stan prawny: 1 stycznia 2002), Lex.

¹² L. Garlicki, op. cit., pkt. 23.

¹³ Ibidem, pkt. 26.

gerencji¹⁴. *Forum externum* jest istotne, bowiem klauzule limitacyjne ograniczania wolności sumienia i religii dotyczą wyłącznie tej sfery. Ustawodawca nie może ograniczać sfery wewnętrznej, zabrania bowiem tego prawo międzynarodowe. Może ograniczać sferę zewnętrzną, ale w zgodzie z klauzulą limitacyjną.

Szczególnie zatem należy podkreślić, że art. 9 ust. 1 EKPCz pozwala zachować całkowitą niezależność w sferze wewnętrznej/duchowej i wolność ta nie może podlegać jakimkolwiek ograniczeniom, „nie oznacza to jednak, że tak samo chronione jest uzewnętrznianie wyznania lub przekonania”¹⁵, które jest objęte *forum externum*.

2. Charakterystyka prawa człowieka do wolności słowa/swobody ekspresji

Rozpocząć należy od tłumaczenia art. 10 EKPCz w polskiej wersji językowej. Art. 10 EKPCz, określa ją jako „wolność wyrażania opinii”. Nie jest to prawidłowe tłumaczenie i zostało to skrytykowane w doktrynie, autor przychyliła się do poglądu, że istotę tego prawa człowieka oddaje termin określający je jako „wolność ekspresji”¹⁶, choć w doktrynie wskazuje się również „swobodę wypowiedzi”¹⁷.

Bezspornym w doktrynie jest, że normy wyrażające wolność słowa/swobodę ekspresji są źródłem swobody artystycznej, satyry czy krytyki, **ale także prawa do otrzymywania i przekazywania idei i informacji, co czasami się pomija**. Trafnie przy tym zauważono w doktrynie, że w przypadku art. 10 ust. 1 EKPCz nie istnieje w zasadzie kategoria „wypowiedzi niechronionych” tym przepisem¹⁸.

Rozwijając tę myśl, na potrzeby opinii stwierdzić należy, iż nie istnieją także informacje czy idee, które nie podlegają ochronie, co nie oznacza, że nie można mówić o ograniczeniach w ich przekazywaniu. Wiąże się z tym właśnie klauzula limitacyjna, która określa, gdzie i w jakim wymiarze dopuszczana jest ingerencja władzy publicznej w swobodę obrotu ideą i informacją, co jest przedmiotem kolejnego punktu opinii.

W tym miejscu należy wskazać wprost, że w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka art. 10 ust. 1 „obejmuje wolność posiadania poglądów **oraz otrzymy-**

¹⁴ I.C. Kamiński, op. cit., pkt. 26.

¹⁵ M.A. Nowicki, *Komentarz do art.9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, [w:] M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017, LEX.

¹⁶ R. Mizerski, [w:] Jasudowicz T., Gronowska B., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R. (red.), *Prawa człowieka i ich ochrona – podręcznik dla studentów prawa i administracji*, Toruń 2005, s. 328.

¹⁷ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2009, s. 413.

¹⁸ L. Garlicki, *Komentarz do art. 10 EKPCz* [w:] *Konwencja...*, s. 594, pkt. 15.

wania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe”.

Z kolei Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁹ w art. 19 ust. 1 stanowi, że „każdy człowiek ma prawo do posiadania bez przeszkód własnych poglądów”, zaś art. 19 ust. 2 mówi, że „każdy człowiek ma prawo do swobodnego **wyrażania opinii**; prawo to obejmuje **swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe**, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź **w jakikolwiek inny sposób** według własnego wyboru”.

Pewne znaczenie tu ma także treść art. 11 ust. 1 Karty Praw Podstawowych²⁰, która co prawda w Polsce wydaje się nie jest bezpośrednim źródłem prawa, ponieważ zgodnie z art. 1 ust. 1 Protokołu „brytyjskiego” załączonego do Traktatu z Lizbony wobec Polski, jak i Zjednoczonego Królestwa nie można skutecznie powołać się na jej treść²¹, to jednak „standardy zawarte w KPP w Polsce obowiązują, bądź jako standardy konstytucyjne, bądź jako obowiązujące nas standardy międzynarodowe”²². Standard ochrony wolności słowa wiąże Polskę na podstawie zarówno Konstytucji RP, jak i EKPCz i MPPOiP, więc rygory Karty Praw Podstawowych wydają się mieć tutaj także zastosowanie.

Judykatura oparta o EKPCz, która zyskała akceptację doktryny wskazuje, że „wolność otrzymywania informacji i idei ma przede wszystkim wymiar negatywny: władze publiczne nie mogą przeszkadzać czy utrudniać tego otrzymywania”²³, natomiast

Wolność przekazywania (communiquer; impart) informacji i idei zajmuje w praktyce orzeczniczej miejsce wiodące i na jej tle ukształtowała się rzeczywista treść art. 10 Konwencji. W najogólniejszym ujęciu obejmuje ona swobodę komunikowania odbiorcom zewnętrznym tego wszystkiego, co autor przekazu uważa za zasługujące na takie zakomunikowanie – można ją też określić mianem „wolności wypowiedzi”²⁴.

¹⁹ Otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Załącznik do Dz. U. 1977 r. nr 38, poz. 167 – dalej MPPOiP.

²⁰ „Každy ma prawo do wolności wypowiedzi. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz **otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe**”.

²¹ Szerzej zob. A. Wyrozumska, *Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej*, [w:] I. Skomerska-Muchowska, A. Wyrozumska (red.), *Obywatel Unii*, t. 6: *Traktat z Lizbony*, Warszawa 2010, zob. s. 219 i nn. oraz K. Kowalik-Bańczyk, *Konsekwencje przyjęcia protokołu polsko-brytyjskiego dotyczące stosowania Karty Praw Podstawowych*, [w:] A. Wróbel (red.), *Karta Praw Podstawowych w europejskim i krajowym porządku prawnym*, Warszawa 2009, s. 136–138.

²² R. Wieruszewski, *Postanowienia Karty Praw Podstawowych w świetle wiążących Polskę umów międzynarodowych i postanowień Konstytucji RP z 1997 r.*, [w:] J. Barcz (red.), *Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 143.

²³ L. Garlicki, *Komentarz do art. 10 EKPCz*, [w:] *Konwencja...*, s. 592, pkt. 12.

²⁴ *Ibidem*, s. 593, pkt. 14.

Praktyka stosowania art. 10 EKPCz przez Trybunał w Strasburgu wskazuje, że jest to prawo człowieka uznane za jedno z najważniejszych w Konwencji. Jego celem jest zapewnienie społeczeństwu prawa do realizacji zasad demokracji, pluralizmu, jak i szeregu innych praw człowieka. Podkreślić należy przy tym, że dotyczy to także wolności przekazywania idei i informacji, która jest także nośnikiem realizacji także wolności religii, prawa człowieka do nauki czy rozwoju.

Analiza treści projektu art. 27a kk, wskazuje, na niewątpliwą inspirację „autora” projektu treścią art. 9 i 10 EKPCz. Użyta terminologia jest wszak terminologią Konwencji. Wydaje się zatem, że celem projektodawcy jest przeniesienie skutków wykładni norm EKPCz do kodeksu karnego, aby nie było wątpliwości w wykładni i nie dochodziło do stosowania prawa karnego wbrew standardowi strasburskiemu czy szerzej – międzynarodowemu i konstytucyjnemu ochrony wolności rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, w tym o charakterze religijnym, swobody nauczania religijnego itd. Oczywiście system prawny jako hierarchiczny i tak wymusza stosowanie prawa międzynarodowego i Konstytucji przed ustawą, ale wprowadzenie przepisu wprost w oczywisty sposób ułatwi organom stosującym prawo rozstrzygnięcie konkretnej sprawy, bez konieczności odwoływania się do praw człowieka.

Powstaje przy tym pytanie, czy ustawodawca proporcjonalnie dokonał interwencji w materię ustawy i czy uregulował tę materię w ramach określonych w praktyce stosowania prawa praw człowieka. Odpowiedź na to pytanie wynika z klauzul limitacyjnych art. 9 i 10 EKPCz oraz z orzecznictwa Trybunału w tym zakresie. Jest on zasadniczo zgodny z poglądami wyrażonymi przez polski Trybunał Konstytucyjny.

Podsumowując tę część analizy, stwierdzić należy, że prawo człowieka do wyrażania swoich poglądów, przekazywania idei i informacji determinowanych religijnie jest chronionym elementem systemu praw człowieka zarówno na gruncie swobody ekspresji – art. 10 EKPCz jak i wolności sumienia i religii – art. 9 EKPCz.

3. Granice prawa do posiadania poglądów i ich głoszenia determinowanych przez poglądy religijne – zakres klauzul limitacyjnych

Zrozumienie istoty prawa człowieka publicznego rozpowszechniania wszelkich informacji, idei i poglądów wynikających z jego wyznania jest analiza tzw. klauzul limitacyjnych²⁵ prawa człowieka do wolności ekspresji i prawa człowieka do wolności sumienia i religii. Truizmem jest twierdzenie, że nie ma praw nieograniczonych, a w systemie praw człowieka prawodawca konwencyjny wielo-

²⁵ M. Skwarzyński, [w:] K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 69 i n.

krotnie określa wprost zakres dopuszczalnych ograniczeń²⁶. Kluczowe w tym zakresie jest porównanie nie tylko norm określających prawo człowieka, ale także klauzul limitacyjnych dotyczących wolności słowa.

W przypadku wolności słowa, art. 10 ust. 2 EKPCz określa, że

korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność **może podlegać** takim wymogom formalnym, warunkom, **ograniczeniom** i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym **w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego** ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych **lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej**.

Natomiast MPPOiP wskazuje w art. 19 ust. 3, iż

realizacja praw przewidzianych w ustępie 2 niniejszego artykułu pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną odpowiedzialność. Może ona w konsekwencji podlegać pewnym ograniczeniom, które powinny być jednak wyraźnie przewidziane przez ustawę i które są niezbędne w celu: a) poszanowania praw i dobrego imienia innych; b) **ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo zdrowia lub moralności publicznej**.

W przypadku wolności sumienia i prawa do prywatności klauzula limitacyjna nie ma charakteru kwalifikowanego, a ma bardziej „standardową” treść. Co więcej, art. 9 ust. 2 EKPCz określa że:

wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Już sama treść tego przepisu pokazuje, że nie jest celem ograniczenie rdzenia, czy istoty prawa do wolności myśli sumienia i wyznania, a jedynie „wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań”. Tym samym ta klauzula limitacyjna ma zdecydowanie węższy charakter, niż określona w art. 10 ust. 2 EKPCz, a dotycząca wolności słowa. Oczywiście w przypadku głoszenia poglądów determinowanych religijnie ma to miejsce na zewnątrz, więc co do zasady może to być ograniczane.

Komitet Praw Człowieka przyznaje w ramach marginesu swobody państwa, wskazuje, że możliwa jest ściślejsza ochrona religii z uwagi na swoje uwarunkowania kulturowo-historyczne²⁷. W Komentarzu Ogólnym nr 34 Komitet Praw Człowieka stwierdził, że

²⁶ Zob. M. Skwarzyński, *Specyfika prawa człowieka do własności intelektualnej*, Lublin 2012, s. 17 i n., 184–215, 221–225, 248–278, 280.

²⁷ Human Rights Committee, Hertzberg *et al.* v. Finland, Communication No. 61/1979, 2 April 1982, pkt. 10.3 oraz A. Gliszyńska-Grabis, *Komentarz do art. 19 MPPOiP*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (osobistych) i Politycznych*, Warszawa 2012, s. 489.

prawne zakazy okazywania braku szacunku dla religii bądź innego systemu wierzeń, włączając to przepisy prawne penalizujące bluźnierstwo są niegodne z postanowieniami Paktu, z wyjątkiem specyficznych okoliczności określonych w art. 20 ust. 2 Paktu²⁸.

Podkreślić należy, że sam Komentarz to soft law, a nie wiążące prawo międzynarodowe, więc nie może być uznany za źródło prawa, ale wskazuje na kierunek wykładni Paktu. Nie należy kategorycznie twierdzić, że ochrona przed naruszeniem praw religijnych, w tym ochrona wyrażania poglądów religijnych znajduje uzasadnienie w treści tych norm. Art. 20 ust. 2 MPPOiP²⁹ pozwala na penalizację zgodną z zasadą subsydiarności prawa karnego, więc taki zakres penalizacji, który w praktyce sądowej zmierza wyłącznie do przeciwdziałania przemocy z uwagi na religię³⁰, ale nie pozwala na kryminalizowanie w jakimkolwiek zakresie zwykłego wyrażania poglądów determinowanych przez swoją religię. Jeżeli poglądy nie służą atakowaniu wyszydzaniu czy obrażaniu, a są wyłącznie wyrażeniem stanowiska doktrynalnego nie mogą być ścigane, zwłaszcza na gruncie prawnokarnym. Celem regulacji prawnokarnej ingerującej w swobodę wypowiedzi powinno być zwalczanie werbalnych ataków, które nie zmierzają do przekazywania idei czy informacji, a zmierzają wyłącznie do obrażania, znieważania, ataku czy mają charakter działań wojny hybrydowej, którą przecież zagrożone są państwa o większej różnorodności religijnej. Obecnie takim państwem stała się Polska z uwagi na przyjęcie ponad 3 milionów uchodźców z Ukrainy w większości nie będących katolikami. W oczywisty sposób państwo polskie jest obecnie narażone na działanie zewnętrzne o charakterze hybrydowym, kiedy oprócz ataków fizycznych może dochodzić do ataków na tle religijnym czy narodowościowym. Państwo w takiej sytuacji szczególnego zagrożenia budowaniem napięć z zewnątrz ma wręcz obowiązek im przeciwdziałać. Nie może to jednak powodować uniemożliwienia korzystania z przekazywania swoich idei religijnych. Debatą publiczną oznacza, że spotykamy się z argumentacją, z jaką się nie zgadzamy. Kryminalizacja w tym zakresie hamuje przegradzanie się ataków werbalnych w przemoc fizyczną³¹ i takie ograniczenie wolności słowa jest dopuszczalne w świetle standardów uniwersalnych, to jednak nie może to pozwalać na jakikolwiek efekt mrozący w zakresie prawa do przekazywania swoich poglądów religijnych. Słusznie zauważono w doktrynie, że celem działania Trybunału w sprawie *Otto-Preminger-Institut* było zabezpieczenie przed powstaniem niepokoju

²⁸ Ibidem, s. 497.

²⁹ „Popieranie w jakikolwiek sposób nienawiści narodowej, rasowej lub religijnej, stanowiące podleganie do dyskryminacji, wrogości lub gwałtu, powinno być ustawowo zakazane”.

³⁰ Zob. M. Skwarzyński *Bluźnierstwo w świetle standardów...*, s. 97 i n.

³¹ Zob. M. Skwarzyński, *Orzeczenie TK w sprawie sygn. akt SK 54/13 w przedmiocie przestępstwa obrazy uczyć religijnych w świetle standardów strasburskich*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2016, nr 8, s. 123.

społecznego³², jak i ochrona praw innych jednostek³³, nie może to jednak oznaczać odpowiedzialności za zwykłe głoszenie doktryny religijnej czy doktryny światopoglądowej determinowanej innymi czynnikami niż religia, np. bezwyznaniowością. Chodzi w tym o to, aby nie obrażać bez powodu innych, a po prostu głosić swoją ideę.

Przecież ewidentne jest po analizie klauzul limitacyjnych, że silnie akcentują obowiązki podmiotu korzystającego z tej wolności, co nie ma aż tak zwerbalizowanego miejsca w przypadku innych praw człowieka. W tym jednak przypadku klauzula limitacyjna wolności słowa oraz klauzula limitacyjna wolności sumienia i religii się uzupełniają, a nie konkurują (jak ma to miejsce np. w kwestii bluźnierstwa). Inaczej ujmując, aby ograniczyć swobodę przekazywania informacji o charakterze religijnym należy spełnić przesłanki z art. 10 ust. 2 i 9 ust. 2 EKPCz łącznie.

Zmienia to zasadniczo sytuację osób korzystających z wolności wypowiedzi o charakterze religijnym, albowiem aby ograniczyć taką wypowiedź należy zastosować przesłanki z art. 9 ust. 2 EKPCz, gdzie klauzula jest wąska, więc państwu nie jest łatwo stosować takie ograniczenia. Truizmem jest przy tym twierdzenie, że prawo karne najszerzej i najgłębiej ingeruje w sferę praw i wolności człowieka. Zatem odpowiedzialność karna w tej sferze, jaka może być wyłącznie wąsko ograniczana musi stanowić *extrema ratio*.

Pamiętać należy przy tym o możliwym nadużyciu praw człowieka. Głosząc poglądy religijne lub pseudoreligijne, można nie zyskiwać ochrony, czego przykładem są sekty. Art. 17 EKPCz formułuje zakaz powoływania się na treść konwencji w celu niweczenia praw innych osób. Co prawda, art. 17 EKPCz nie ma znaczenia samodzielnego³⁴, ale pozwala on uniknąć takiego rodzaju powoływania się na „prawo głoszenia swojej doktryny”, które jest w istocie fasadą do ataków na innych. Przecież kolizja praw, które chronią pewne dobra, a dokładniej rozstrzygnięcie tej kolizji jest istotą systemu prawnego.

Podsumowując tę część wywodu, stwierdzić należy, że prawo człowieka do wyrażania swoich poglądów, przekazywania idei i informacji determinowanych religijnie wobec treści klauzul limitacyjnych może być ograniczane w ramach *extrema ratio* wyłącznie w celu ochrony przed atakami religijnymi, znieważaniem innych czy dewastowaniem debaty publicznej. Z zasady zwykłe wyrażanie poglądów determinowanych religijnie nie może być ograniczane przez władze państwowe w jakikolwiek sposób, więc tym bardziej poprzez środki instytucje karnego.

³² I.C. Kamiński, *Ograniczenia...*, s. 403, Wyrok ETPCz dnia 20 września 1994 r., w sprawie *Otto-Preminger-Institut p. Austrii*, skarga nr 13470/87, pkt. 48.

³³ Wyrok ETPCz dnia 20 września 1994 r., w sprawie *Otto-Preminger-Institut p. Austrii*, skarga nr 13470/87, pkt. 51.

³⁴ L. Garlicki, *Komentarz do art. 17 EKPCz [w:] Konwencja...*, s. 814, pkt. 3.

4. Rola tzw. koncepcji marginesu oceny wobec treści opinii i poglądów determinowanych przez poglądy religijne

Powstaje oczywiście problem, jak zastosować normy prawa międzynarodowego w porządku krajowym. Po pierwsze należy wskazać, na tzw. koncepcję marginesu oceny, która jest teoretycznym i praktycznym modelem

pozwalającym na uwzględnianie specyfiki społecznego i kulturowego kontekstu poszczególnych państw. Jest oczywiste, że specyfika ta rysuje się ze szczególną wyrazistością w kwestiach moralnych czy religijnych i dlatego Trybunał przy stosowaniu art. 9 posługuje się koncepcją „marginesu oceny” w sposób nieco odmienny niż w odniesieniu do innych „przepisów wolnościowych”³⁵.

Koncepcja marginesu oceny, który w uproszczeniu polega na swobodzie, jaką ETPCz pozostawia organom krajowym w stosowaniu EKPCz³⁶. To stanowisko Trybunału, poparte w literaturze, zasługuje na pełną akceptację. W przypadku niniejszego opracowania kluczowe zatem będzie stanowisko polskiego Sądu Najwyższego oraz polskiego Trybunału Konstytucyjnego. Wielokrotnie wypowiadały się one na temat relacji wolności słowa i wolności sumienia i wyznania. Skoro w przypadku analizowanym w opinii dochodzi do synergii tych praw człowieka, to poglądy te będą miały pełne zastosowanie.

Trybunał w Strasburgu stwierdził, że wolność wypowiedzi nawet jeśli jest fundamentem społeczeństwa demokratycznego, to „logika Konwencji” nakazuje ochronę innych praw³⁷. W związku z tym to doświadczenia społeczno-historyczne i system prawny państw będzie determinował zakres i sposób rozwiązywania kolizji praw wynikających z korzystania z wolności wypowiedzi.

Polski Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że wolność słowa nie ma charakteru absolutnego i podlega ograniczeniom w zgodzie z zasadą proporcjonalności³⁸. Wobec przestępstwa obrazy uczuć religijnych Trybunał Konstytucyjny słusznie podniósł, że

poza zakresem penalizacji z art. 196 k.k. pozostaje zatem publiczne wyrażanie swoich negatywnych czy też krytycznych poglądów dotyczących przedmiotu czci religijnej, o ile nie przybierze formy ani nie będzie zawierało treści obiektywnie znieważających [...]. Trudno bowiem uznać, że immanentny rdzeń swobody wypowiedzi sprowadza się do wyrażania poglądów znieważających czy obrażających uczucia innych osób, a więc okazywaniu pogardy za pomocą obraźliwych lub poniżających sformułowań (ewentualnie gestów), które nie podlegają kwalifikacji w kategoriach prawdy i fałszu³⁹.

³⁵ L. Garlicki, *Komentarz do art. 9 EKPCz*, [w:] *Konwencja...*, s. 552 pkt. 4; tak samo cytowany tam A. Wiśniewski, *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie ETPCz*, Gdańsk 2008, s. 130–131, s. 136, s. 187; M. Skwarzyński, [w:] K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, s. 63–65.

³⁶ A. Wiśniewski, op. cit., s. 27, 272.

³⁷ Wyrok ETPCz dnia 20 września 1994 r., w sprawie *Otto-Preminger-Institut p. Austrii*, skarga nr 13470/87, pkt. 47.

³⁸ Wyrok TK z dnia 6 października 2015 r. w sprawie sygn. akt SK 54/13, s. 27, pkt. 6.2.

³⁹ Wyrok TK z dnia 6 października 2015 r. w sprawie sygn. akt SK 54/13, s. 28, pkt. 6.3.1.

Uzasadniając proporcjonalność ingerencji w swobodę wypowiedzi godzącej w wolność sumienia i religii, Trybunał Konstytucyjny wprost odniósł się do faktu, że wolność sumienia i wyznania jest ściśle powiązana z godnością jednostki i to ona uzasadnia ochronę⁴⁰. TK ocenił, że penalizacja ma przeciwdziałać takiemu rodzajowi „krytyki”, który polega na zastępowaniu, z powołaniem się na wolność słowa, argumentów merytorycznych – zniewagami, które nie mogą być standardem akceptowanym w demokratycznym państwie⁴¹.

Szczególnie istotne jest to, iż Trybunał Konstytucyjny swoje rozważania umieścił na tle orzecznictwa ETPCz i wskazał w oparciu o wyroki Klein przeciwko Słowacji i Kutlular przeciwko Turcji, że

korzystanie ze swobody wypowiedzi wiąże się z obowiązkami. W odniesieniu do opinii i przekonań religijnych można do nich zaliczyć obowiązek unikania w miarę możliwości wypowiedzi niepotrzebnie obrażających innych i ich prawa, w tym wypowiedzi, które w odniesieniu do przedmiotów kultu byłyby bezzasadnie obraźliwe oraz bluźniercze⁴².

Dalej Trybunał Konstytucyjny w oparciu o sprawę Müslüm Gündüz przeciwko Turcji podkreślił, że wypowiedzi tego rodzaju

nie wzbogacają bowiem debaty publicznej. Nie prowadzą też do rozwoju tolerancji czy też poszanowania godności ludzkiej, będących podstawą społeczeństwa demokratycznego i pluralistycznego⁴³.

Trybunał Konstytucyjny zasadnie stwierdził, że wolność sumienia „sama będąc podstawowym prawem człowieka, jest jednocześnie źródłem wielu innych praw i wolności, jest swoistym «prawem praw»”⁴⁴, a jej istota

bywa uznawana za ponadpozytywną, aksjologicznie związaną z samą naturą człowieka, będącą istotnym elementem jego godności. Stąd system prawny, który by jej nie gwarantował, „byłby ab initio niepełnym, nieskutecznym i nieefektywnym, a w konsekwencji także niedemokratycznym, bo odbiegającym od wzorca państwa respektującego konieczne minimum minimorum w zakresie ochrony praw człowieka” (J. Szymanek, *Wolność sumienia i wyznania...*, s. 39). Konieczność jej poszanowania jest ściśle powiązana z poszanowaniem i ochroną godności człowieka, co jest obowiązkiem władz publicznych⁴⁵.

Wnioski Trybunału Konstytucyjnego wynikały z prawidłowej analizy prawa międzynarodowego praw człowieka, zarówno systemu uniwersalnego, jak i europejskiego. W tym ostatnim przypadku Trybunał Konstytucyjny powołał się na analizę EKPCz oraz sześciu Orzeczeń ETPCz oraz odwołał się do *soft law* prawa międzynarodowego⁴⁶.

⁴⁰ Wyrok TK z dnia 6 października 2015 r. w sprawie sygn. akt SK 54/13, s. 29, pkt. 6.3.2.

⁴¹ Wyrok TK z dnia 6 października 2015 r. w sprawie sygn. akt SK 54/13, s. 29, pkt. 6.3.2.

⁴² Wyrok TK z dnia 6 października 2015 r. w sprawie sygn. akt SK 54/13, s. 30, pkt. 6.3.2.

⁴³ Wyrok TK z dnia 6 października 2015 r. w sprawie sygn. akt SK 54/13, s. 30, pkt. 6.3.2.

⁴⁴ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., w sprawie sygn. akt K 12/14, pkt. 4.1.1.

⁴⁵ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., w sprawie sygn. akt K 12/14, pkt. 4.1.2.

⁴⁶ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., w sprawie sygn. akt K 12/14, pkt. 3.2.2., 3.2.3., 3.2.4., 6.2.3, szerzej zob. M. Skwarzyński, *Współoddziaływanie ius cogens i soft law w prawie między-*

5. Istota proponowanych zmian jako ustawowe wyrażenie prawa do wyrażania przekonań lub opinii związanych z religią bądź bezwyznaniowością wynikające z praw człowieka

Ustawodawca zaproponował dodanie art. 27a kk w brzmieniu:

nie popełnia przestępstwa, kto wyraża przekonanie lub opinię, związane z wyznawaną religią lub z bezwyznaniowością, jeżeli nie stanowi to przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania ani publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa lub pochwały jego popełnienia.

W jedynym poglądzie prezentowanym na chwilę przygotowania opinii, ujmuje się go jako „kontratyp” i tak sformułowano to w tytule opinii. Chodzi oczywiście o referat: „Projektowany kontratyp gwarancją wolności sumienia, religii i swobody wypowiedzi” wygłoszony przez dra Piotra Kosmatego, z Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie, w dniu 9 kwietnia 2022 r. na konferencji „Wolność religijna wobec wyzwań i zagrożeń współczesności” w AKSIM w Toruniu.

Zdaniem autora analizy skoro prawo człowieka do wyrażania swoich poglądów, przekazywania idei i informacji determinowanych religijnie jest chronionym elementem praw człowieka, które zasadniczo nie mogą być ograniczane wobec treści klauzul limitacyjnych, to przepis art. 27a określa przesłankę pierwotnie legalną, a nie wtórnie dekryminalizującą⁴⁷. Autor jest zwolennikiem koncepcji, że wartości/dobra chronione w prawie karnym, więc także stojące u źródła istoty kontratypu, to prawa i wolności człowieka, więc nie jest możliwy monistyczny konstrukt normatywny pochodzenia wszystkich kontratypów. Chyba żeby przyjąć, że jest nim godność człowieka, jej uszczegółowieniem normatywnym są prawa człowieka, a one źródłem poszczególnych kontratypów. Stanowi to jednak pewne koło, bowiem na końcu i tak konkretne prawo człowieka wymusza istnienie konkretnego kontratypu (np. wolność słowa dziennikarza wymusza prawo do krytyki, prawo do życia wymusza obronę konieczną itd.). System prawny jest jeden, nawet jeśli patrząc historycznie na grunt systemu prawa rzymskiego, nałożono nowe nieznane mu systemy, jak własność intelektualna

narodowym w kontekście sprzeciwu sumienia, [w:] B. Kuźniak, M. Ingelevič-Citak (red.), *Ius cogens – soft law, dwa bieguny prawa międzynarodowego publicznego*, Kraków 2017, s. 283–286.

⁴⁷ Szerzej zob. J. Majewski (red.), *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Materiały z IV Białeńskiego Kolokwium Karnistycznego z dnia 16 maja 2007 r.*, Toruń 2008, *passim*, a zwłaszcza zawarte tam dwa dogmatyczne teksty: A. Zoll, *Kontratypy a okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, s. 9–19 oraz J. Warylewski, *Zasada ustawowej określoności karnej a kontratypy pozaustawowe*, s. 20–38.; R. Kubiak, *Czy istnieje „kontratyp zwyczaju”?*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 7–8, s. 85–88; W. Kulesza, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, [w:] J. Warylewski (red.), *System Prawa Karnego*, t. 10, wyd. 2, Warszawa 2016, s. 1090–1189; M. Warchoł, *Szczególna staranność dziennikarza a karalność zniesławienia*, „Palestra” 2013, nr 9–10, s. 27 i n.

czy prawa człowieka, to całość systemu prawnego istnieje w jednej przestrzeni. Tym samym dobra i wartości chronione w prawie karnym to nic innego, jak wolności i prawa człowieka.

Przecież prawo człowieka do wyrażania swoich poglądów, przekazywania idei i informacji determinowanych religijnie wynika z norm o charakterze praw człowieka. Praw człowieka zaś ustawodawca nie konstytuuje, bowiem wynikają one wprost z godności⁴⁸, więc akty normatywne tylko deklaratorywnie jest potwierdzają. Tym samym kodeks karny nie dodaje niczego nowego do treści normatywnej, jaka jest w systemie prawnym, bowiem to i tak wynika z Konstytucji RP i traktatów międzynarodowych dotyczących praw człowieka.

Nie oznacza to przy tym, że jest to zbędne działanie prawodawcy. Ustawodawca zasadnie uznał, że w Kodeksie powinien istnieć wprost przepis, który w ramach systemu prawa karnego tę kwestię rozwiąże, bez konieczności odwoływania się do Konstytucji, systemu praw człowieka, czy obszernego orzecznictwa organów międzynarodowych. Oczywistym jest przecież, że w systemie hierarchicznym, a taką istotowo ma budowę system prawny, ustawy uszczegóławiają Konstytucję i ratyfikowane umowy międzynarodowe.

Podsumowanie

Przedstawiona analiza wykazała, że:

- 1) prawo człowieka do wyrażania swoich poglądów, przekazywania idei i informacji determinowanych religijnie jest chronionym elementem dwóch praw człowieka: prawa do wolności ekspresji oraz prawa do wolności sumienia i wyznania;
- 2) treść klauzul limitacyjnych, wskazuje, że prawo człowieka do wyrażania swoich poglądów, przekazywania idei i informacji determinowanych religijnie może być ograniczane w ramach *extrema ratio*, wyłącznie w celu ochrony przed atakami religijnymi, znieważaniem innych czy dewastowaniem debaty publicznej.
- 3) z zasady zwykle wyrażanie poglądów determinowanych religijnie nie może być ograniczane przez władze państwowe w jakikolwiek sposób, więc tym bardziej poprzez środki czy instytucje karnego.

⁴⁸ Szerzej o godności osobowej i osobowościowej zob.: K. Orzeszyna, [w:] K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 24–35; K. Orzeszyna, *Godność ludzka podstawą praw człowieka*, [w:] R. Tabaszewski (red.), *Człowiek i jego prawa i odpowiedzialność*, Lublin 2013, s. 23 i n.; J. Krukowski, *Godność człowieka podstawą konstytucyjnego katalogu praw i wolności jednostki* [w:] L. Wiśniewski (red.), *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, Warszawa 1997, s. 39–42; W. Jedlecka, J. Policiewicz, *Pojęcie godności na tle Konstytucji RP* [w:] A. Bator (red.), *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Konstytucja*, Wrocław 1999, s. 146; J. Zajadło, *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 2, s. 111; K. Complak, *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5, s. 42 i n.

Skoro tak, to zbędna jest odpowiedź na pytanie, czy ustawodawca powinien taką nowelizację w systemie zawrzeć jako wyraz swojej polityki karnej, i jaki będzie miała ona charakter.

Ustawodawca, racjonalizując przepisy prawne, powinien wprost w ramach danego systemu prawnego wprowadzać normy realizujące standard konstytucyjny czy standard międzynarodowej ochrony praw człowieka. Wprowadzenie art. 27a do kk wraz z dobudowanym do niego elementem negatywnym: „jeżeli nie stanowi to przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania ani publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa lub pochwały jego popełnienia”, jest realizacją postulatów wynikających z dorobku organów międzynarodowych. Właśnie ochrona przed agresją religijną jest uzasadnieniem dla mocniejszej aktywności państwa.

Regulacja ta następuje w szczególnym czasie i jest wkomponowana w szersze zmiany ochrony wolności religijnej w Polsce. Celem regulacji prawnokarnej ingerującej w swobodę wypowiedzi religijnej powinno być zwalczanie werbalnych ataków, a nie zwalczanie pluralizmu⁴⁹ i swobody debaty. Polska stała się państwem frontowym w wojnie hybrydowej. Z uwagi na przyjęcie ponad 3 milionów uchodźców z Ukrainy w większości niebędących katolikami jest oczywiste, że będzie to celem ataków z zewnątrz. Jasne jest, że może dochodzić do ataków na tle religijnym o charakterze fizycznym, czy podobnych na tle narodowościowym. Nie można nie dostrzegać, że istnieją aktualne zagrożenia z zewnątrz, więc ustawodawca ma wręcz obowiązek im przeciwdziałać. Nie może to jednak powodować uniemożliwienia korzystania z przekazywania swoich idei religijnych. Dlatego w całym swoim wymiarze normatywnym wprowadzenie art. 27a kk jest korzystne. Z jednej strony stanowi to wprost wprowadzenie do kodeksu przesłanki pierwotnie legalizującej zachowania legalne na gruncie praw człowieka. Z drugiej chroni ona przed eskalowaniem przemocy werbalnej, wpisując się w resztę projektowanych zmian.

Bibliografia

- Complak K., *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5.
- Garlicki L., Hofmański P., Wróbel A. (red.), *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Komentarz do artykułów 1–18*, t. 1–2, Warszawa 2010.

⁴⁹ O wartości jaką jest pluralizm szerzej zob. K. Orzeszyna, *Podstawy relacji między państwem a Kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej. Studium prawnoporównawcze* Lublin 2007, s. 23–34. Na temat zorganizowanego społeczeństwa obywatelskiego szerzej zob. K. Orzeszyna, *Spółeczeństwo Obywatelskie w Unii Europejskiej*, „Teki Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie” 2009, t. 2, s. 94–108; A. Kość, *Relacja prawa i wartości w społeczeństwie otwartym*, [w:] I. Bogucka, Z. Tobor (red.), *Prawo a wartość. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, Kraków 2003, s. 135.

- Jasudowicz T., Gronowska B., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R. (red.), *Prawa człowieka i ich ochrona – podręcznik dla studentów prawa i administracji*, Toruń 2005.
- Jedlecka W., Policiewicz J., *Pojęcie godności na tle Konstytucji RP*, [w:] A. Bator (red.), *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Konstytucja*, Wrocław 1999.
- Kość A., *Relacja prawa i wartości w społeczeństwie otwartym*, [w:] I. Bogucka, Z. Tobor (red.), *Prawo a wartość. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, Kraków 2003.
- Kowalik-Bańczyk K., *Konsekwencje przyjęcia protokołu polsko-brytyjskiego dotyczące stosowania Karty Praw Podstawowych*, [w:] Wróbel A. (red.), *Karta Praw Podstawowych w europejskim i krajowym porządku prawnym*, Warszawa 2009.
- Krukowski J., *Godność człowieka podstawą konstytucyjnego katalogu praw i wolności jednostki*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, Warszawa 1997.
- Kubiak R., *Czy istnieje „kontratyp zwyczaju”?*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 7–8.
- Kulesza W., *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, [w:] J. Warylewski (red.), *System Prawa Karnego*, t. 10, wyd. 2, Warszawa 2016.
- Majewski J. (red.), *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Materiały z IV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego z dnia 16 maja 2007 r.*, Toruń 2008.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017.
- Orzeszyna K., *Godność ludzka podstawą praw człowieka*, [w:] R. Tabaszewski (red.), *Człowiek i jego prawa i odpowiedzialność*, Lublin 2013.
- Orzeszyna K., *Podstawy relacji między państwem a Kościołami w Konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej. Studium prawnoporównawcze*, Lublin 2007.
- Orzeszyna K., Skwarzyński M., Tabaszewski R., *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2022.
- Orzeszyna K., *Społeczeństwo obywatelskie w Unii Europejskiej*, „TeKa Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie” 2009, t. 2.
- Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016.
- Skrzydło W. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 4, Kraków 2002.
- Skwarzyński M., *Bluznierstwo w świetle standardów ochrony praw człowieka*, [w:] F. Cieplý (red.), *Odpowiedzialność karna artysty za obrazę uczuć religijnych*, Warszawa 2014.
- Skwarzyński M., *Orzeczenie TK w sprawie sygn. akt SK 54/13 w przedmiocie przestępstwa obrazy uczuć religijnych w świetle standardów strasburskich*, „Przeгляд Prawa Wyznaniowego” 2016, nr 8.

- Skwarzyński M., *Specyfika prawa człowieka do własności intelektualnej*, Lublin 2012.
- Skwarzyński M., *Współoddziaływanie ius cogens i soft law w prawie międzynarodowym w kontekście sprzeciwu sumienia*, [w:] Kuźniak B., Ingelevič-Citak M. (red.), *Ius cogens – soft law, dwa bieguny prawa międzynarodowego publicznego*, Kraków 2017.
- Warchoń M., *Szczególne staranność dziennikarza a karalność zniesławienia*, „Pa-lestra” 2013, nr 9–10.
- Warylewski J., *Zasada ustawowej określoności karnej a kontratypy pozaustawowe*, s. 20–38, [w:] J. Majewski, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Materiały z IV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego z dnia 16 maja 2007 r.*, Toruń 2008.
- Wieruszewski R. (red.), *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (osobistych) i Politycznych. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Wieruszewski R., *Postanowienia Karty Praw Podstawowych w świetle wiążących Polskę umów międzynarodowych i postanowień Konstytucji RP z 1997 r.*, [w:] J. Barcz (red.), *Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2008.
- Wiśniewski A., *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie ETPCz*, Gdańsk 2008.
- Wróbel A. (red.), *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Wyrozumska A., *Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej*, [w:] I. Skomerska-Muchowska, A. Wyrozumska (red.), *Obywatel Unii, t. 6: Traktat z Lizbony*, Warszawa 2010.
- Zajadło J., *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 2.
- Zoll A., *Kontratypy a okoliczności wyłączające bezprawność czynu* [w:] Majewski J. (red.), *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Materiały z IV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego z dnia 16 maja 2007 r.*, Toruń 2008.

Orzecznictwo

- Wyrok ETPCz dnia 20 września 1994 r., w sprawie Otto-Preminger-Institut p. Austrii, skarga nr 13470/87.
- Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., w sprawie sygn. akt K 12/14.

Evaluation of the proposal to add Art. 27a of the Penal Code

Abstract

The presented article concerns an extremely important and difficult issue, especially in the practice of applying national law. This is due to the fact that the right to express one's beliefs in public and resulting from the professed religion has not been the subject of interest of the national

legislator in the penal act so far. Meanwhile, it is of wide interest in the practical application of the human rights system. When analyzing the achievements of international tribunals and the Polish Constitutional Tribunal, the actual place of the proposed change should be assessed.

The legislator, rationalizing legal provisions, should directly introduce norms implementing the constitutional standard of international protection of human rights within a given legal system.

Introduction of Art. 27a to the Penal Code, together with the negative element added to it, is the implementation of the postulates resulting from the achievements of international tribunals.

It is precisely protection against religious aggression that justifies stronger state activity. Poland became a front-line state in a hybrid war.

With over 3 million refugees from Ukraine, most of them non-Catholic, it is obvious that they will be the target of attacks from outside. It is clear that there may be physical or similar religious attacks on a national basis. It is impossible not to notice that there are current threats from the outside, so the legislator is even obliged to counteract them.

Keywords: Penal Code, human rights, freedom of expression, freedom of religion.